

“โนรา”

ศิลปการแสดงพื้นบ้านภาคใต้

ศิลปะการแสดง “โนรา”
เอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรม เส้นหมื่นขลุ่ยสังฆานความงดงาม
ศิลปะพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์ มาพร้อมกับความงดงาม
และยังผูกพันกับวิถีชีวิต อันมีเสน่ห์หมื่นขลุ่ยอย่าง
“โนรา หรือ มโนราห์”

โนรา หรือมโนราห์ ศิลปะการแสดงที่มากด้วยมนต์เสน่ห์ และองค์ความรู้
ยังเป็นอีกหนึ่งรายการที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเห็นชอบตามที่กระทรวงวัฒนธรรม
เสนอให้โนราขึ้นเป็นรายการตัวแทนมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ
ต่อองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก)

ทั้งนี้การประชุมคณะกรรมการร่วมระหว่างรัฐบาลตามภาคีอนุสัญญาว่าด้วย
การสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของยูเนสโก ที่จัดขึ้นที่สำนักงานใหญ่
องค์การยูเนสโก กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส มีการพิจารณาขึ้นบัญชีมรดกวัฒนธรรม
ที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติของประเทศสมาชิกที่ผ่านการพิจารณา โดยโนราได้รับ
การขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติในปี ๒๕๕๒

ปัจจุบันการแสดงโนรามีทั้งเพื่อความบันเทิง และโนราประกอบพิธีกรรม
นอกจากเครื่องแต่งกาย และท่ารำอันเป็นเอกลักษณ์ โนรายังเป็นสื่อเผยแพร่ให้ข้อมูล
ข่าวสารต่าง ๆ เป็นศิลปะการแสดงของภาคใต้ที่ได้รับความนิยม ศิลปะการแสดง
ท้องถิ่นที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของคนภาคใต้มาช้านานเป็นการแสดงที่มีแบบแผน
การรำรำ และขับร้องที่งดงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

ผู้คนรู้จักโนราในฐานะที่เป็นมหรสพการแสดงที่งดงามทรงพลัง และมีชีวิตชีวา เป็นนาฏยลักษณะของคนใต้ การแสดงด้วยการรำรำที่แข็งแรงกระฉับกระเฉง ขับกลอนด้วยท่วงทำนองที่ไพเราะ ใช้ปฏิภาณในการด้นกลอนสด เจรจาด้วยสำเนียงท้องถิ่นใต้ มีลูกคู่ และดนตรีร้องรับด้วยจังหวะที่คึกคักจับใจ

“การแสดงโนรามีรากมาจากพิธีกรรม เป็นพิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งส่งผลให้การแสดงโนราต้องมีแบบแผน จารีตยึดถือในการปฏิบัติ การแสดงโนราสัมพันธ์กับช่วงเวลา เทศกาลงานบุญ และผูกพันกับวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างกันแล้วแต่พื้นที่ และยังมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมในแต่ละยุคสมัย วัฒนธรรมโนราปรับเปลี่ยน สืบทอด สืบสาน เป็นแหล่งความรู้สำคัญส่งต่อการสร้างสรรค์”

นอกจากนี้ การแสดงโนราถือได้ว่าเป็นรูปแบบของละครรำที่เก่าแก่ แต่ประวัติของโนรากลับไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ทั้งนี้เพราะโนราเป็นการแสดงที่ซบซ้อนฝังตัวอยู่ในวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีกลวิธีในการสืบทอดเป็นแบบมุขปาฐะ หรือการบอกเล่าปากเปล่าที่ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

กำเนิดของโนราที่มีปรากฏในตำนานท้องถิ่นมีความแตกต่างกันไป จากการตีความของศิลปินโนราผู้สืบทอดตามบริบทของแต่ละท้องถิ่น แต่ตำนานโนรายังคงคล้ายคลึงกัน พอที่จะสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงตัวละคร และสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

บ้างก็ว่า โนรา มีรากฐานมาจากวรรณกรรมพื้นบ้านของคนไทยที่ภาคกลาง เรียกว่าเรื่อง มโนราห์ เป็นนิทานพื้นบ้าน มีที่มาจากชาดก หรือเรื่องเล่าประวัติในการเสวยชาติต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าก่อนที่จะเสวยชาติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ และตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ชาดกเหล่านี้มีจำนวนมากมายมีทั้งชาดกในนิบาต คือเรื่องราวที่มีการเขียนไว้ในพระไตรปิฎก และชาดกนอกนิบาต เป็นชาดกที่มีการแต่งเพิ่มเติมแต่อ้างอิงว่าเป็นการเสวยชาติต่าง ๆ ขององค์พระพุทธเจ้า

เรื่อง มโนราห์ เป็นชาดกในนิบาต มีเล่า มีเล่น กันทั่วไปในหมู่คนไทย คนลาว คนเขมร กระทั่งชาวเชื้อชาติไทใหญ่ สัญชาติเมียนมาทั้งหลาย มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น คนไทยภาคกลาง เรียกมโนราห์ คนอีสาน คนลาว เรียกสีทน มโนรา คนเหนือ คนไทใหญ่ เรียกพระสุรณ มโนราห์ เป็นต้น

เรื่อง มโนราห์ เมื่อเดินทางไกลมาถึงภาคใต้ของประเทศไทยก็มีการประสาน ประสมกลมกลืนกับภูมิปัญญา และเรื่องราวความเป็นมาเป็นไปต่าง ๆ ของพื้นบ้าน ปักษ์ใต้ จนในที่สุดก็เกิดแนวทางเฉพาะตนขึ้นเป็นเอกเทศ กลายเป็นศิลปะการแสดง แบบเฉพาะของภาคใต้ การแสดงโนรา ซึ่งไม่ได้เล่นเพียงเรื่อง มโนราห์ อีกต่อไป แต่เล่นเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลาย อีกทั้งยังมีส่วนเพิ่มเติมต่อขยายกลายเป็นวิถี วัฒนธรรมที่ไม่เพียงแต่จะเกี่ยวข้องกับเฉพาะกับศิลปะการแสดงเท่านั้น ยังมีอิทธิพล ต่อเนื่องไปจนถึงวิถีการดำเนินชีวิต มีความเชื่อมีความศักดิ์สิทธิ์ต่อ ๆ ไปอีก จนน่าจะ กล่าวได้ว่าชื่อเรียกภาษาใต้ว่า โนรา วันนี้อย่าได้เป็นแค่ศิลปะการแสดง หากแต่ได้ ก้าวไกลไปถึงความเป็นศาสตร์ คือ โนราศาสตร์ ได้เลยทีเดียว

ดังนั้น โนรา เป็นโนราศาสตร์ จึงประกอบขึ้นด้วยหลายสิ่งหลายอย่างเข้ามา หลอมรวมกัน ประกอบด้วย ความหมาย ตำนานโนรา เครื่องแต่งกายโนรา ดนตรี และเพลงโนรา เพลงร้อง กระบวนรำ ความเชื่อและพิธีกรรม และรูปแบบ การแสดงโนรา เป็นต้น

“การสืบค้นประวัติของโนราผ่านตำนานท้องถิ่นที่มีอยู่ช่วยเชื่อมต่อตำนานโนรา กับชุมชนที่หลากหลายในภาคใต้ นายโรงโนราต่างท้องถิ่นยังคงขับขานบทกลอน ที่สืบทอดมามีรายละเอียด และแบบแผนจารีตในการปฏิบัติตามที่สืบทอดมาใน สายตระกูลของตนถือเป็นการสืบทอดตำนาน เป็นหลักฐานของภูมิรู้โนรา”

ตำนานของโนรา ยังมีอีกมากมายหลายสำนวน แต่เนื้อความก็จะคล้ายคลึงกัน จึงอาจสรุปได้ว่า โนรา เป็นการแสดงจากราชสำนักในดินแดนทักษิณ เครื่องแต่งกาย โนรา เป็นเครื่องแต่งกายแบบเจ้านายในวัง และการเล่นโนราก็มีความศักดิ์สิทธิ์ อยู่ในตัว ซึ่งทั้งผู้แสดง และผู้เข้าชมต้องให้ความเคารพนับถือ นั่นเอง

เครื่องแต่งกาย

“เครื่องลูกปัดที่ร้อยด้วยลูกปัดสีเป็นลายใช้สำหรับสวมลำตัวท่อนบนแทนเสื้อประดับด้วยปีกนกแอนหรือปีกเหม่ง ทับทรวงปีกหรือหางหงส์ ผ้านุ่ง สนับเพลลา ผ้าห้อยหน้า ผ้าห้อยข้าง กำไลต้นแขน ปลายแขน และเล็บ ฯลฯ ถือเป็นอีกหนึ่งงานศิลปะที่น่าศึกษาที่ใช้ความอดุสาหะในการสร้างสรรค์ ส่วนนี้เป็นเพียงเครื่องแต่งกายของโนราใหญ่หรือโนรายืนเครื่องเท่านั้น

ส่วนเครื่องแต่งกายของตัวนางหรือนางรำ แม้จะไม่มีกำไลต้นแขน ทับทรวง และปีกนกแอน แต่ความงามของลูกปัดก็โดดเด่น

สำหรับโนราประกอบพิธีกรรมหรือโนราโรงครู และโนราเพื่อความบันเทิงหรือโนรารำ มีความแตกต่างกัน ดังนี้

โนราโรงครู เป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญในวงการโนราเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นประดุกพิธีกรรมไหว้ครู ที่บรรดาศิษย์โนราแต่ละสายทั่วสารทิศจะต้องเดินทางมาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรม โนราโรงครูเป็นพิธีกรรมเพื่อเชิญครู หรือบรรพบุรุษของโนรามายังโรงพิธี เพื่อดำเนินพิธีไหว้ครู หรือไหว้ตายายโนรา มารับการเช่นไหว้ และเพื่อมาครอบเทริดหรือผูกผ้า เป็นกำลังใจอันศักดิ์สิทธิ์แก่ผู้แสดงโนรารุ่นใหม่ อาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า โนราลงครู เพราะเป็นการอัญเชิญครูมาลงในพิธีกรรมนี้ด้วย

โนราโรงครุ มีอยู่ด้วยกัน ๒ ประเภท ตามแต่ความเหมาะสม ในเรื่องโอกาส
ทุนทรัพย์ และความทุ่มเทของผู้จัด คือ

๑. **โนราโรงครุใหญ่** อันเป็นโนราโรงครุเต็มรูปแบบ ซึ่งจะดำเนินการตาม
ขั้นตอนแบบวิธีต่าง ๆ อย่างครบถ้วนทุกองค์ประกอบเป็นเวลาสามวันสามคืน โดยจะ
เริ่มในวันพุธไปจบที่วันศุกร์ และต้องจัดทำพิธีกรรมนี้เป็นประจำทุกปี หรือทุกสามปี
หรือทุกห้าปี ขึ้นอยู่กับแนวคิดความเชื่อของสายครุโนราแต่ละสาย

๒. **โนราโรงครุเล็ก** ซึ่งจะย่อ และคัดสรรพิธีกรรมบางอย่างออกไปตาม
ความเหมาะสม โดยปกติจะเริ่มขึ้นในช่วงเย็นวันพุธไปสิ้นสุดในช่วงเย็นวันพฤหัสบดี
และถึงแม้ว่าโนราโรงครุจะเป็นพิธีกรรม แต่ก็เป็นการจัดแสดง คือ บุคคลภายนอก
สามารถเข้าไปเป็นผู้ชมได้ด้วยเช่นกัน

โนราเพื่อความบันเทิง หรือโนรารำ เป็นการจัดแสดงเพื่อความบันเทิงแก่ผู้ชมโดยตรง แบ่งรูปแบบการแสดงออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑. การรำโนรา เป็นการจัดแสดงที่มีกำหนดการแสดงมากที่สุดในเพราะเป็นการจัดแสดงที่ใช้เวลาไม่มาก ผู้แสดงมีความสามารถในการแสดงระดับหนึ่งก็สามารถออกโรงแสดงได้แล้ว การรำโนราแต่ละตัวต้องรำอวดความสามารถ ความชำนาญเฉพาะตน โดยการรำในท่ารำต่าง ๆ ให้ถูกต้องแข็งแรงสวยงาม เหลี่ยมมุมโดยเฉพาะการตั้งวงโนราต้องคมชัด การเชื่อมต่อท่ารำต่าง ๆ ต้องแคล่วคล่องสวยงาม ถูกต้องตามจังหวะดนตรี และต้องรำให้สวยงามอ่อนช้อยกระฉับกระเฉง บางคนอาจอวดความสามารถในเชิงรำเฉพาะด้าน เช่น การเล่นแขน การทำตัวอ่อน การเล่นกับเครื่องแต่งตัวบางชิ้น เช่น การเล่นเสียง กำไลมือ เป็นต้น และโดยเฉพาะการรำรวมหมู่ทำท่าพลิกแพลงต่าง ๆ เช่น ท่าพระจันทร์ทรงกลด เป็นต้น

๒. การร้องโนรา เป็นขั้นตอนหนึ่งของการจัดแสดงโนรา ไม่ใช่ว่านักแสดงโนราทุกตัวจะร้องโนราได้ดี การร้องโนรา ผู้ร้องจะต้องอวดลีลาการร้อง ขับบทกลอนในลักษณะต่างๆ เช่น เสียงไพเราะดังชัดเจน จังหวะการร้องขับถูกต้องเข้าใจ มีปฏิภาณในการคิดกลอน รวดเร็ว ได้เนื้อหาดี สัมผัสดี มีความสามารถในการร้องโต้ตอบ แก่คำอย่างฉับพลัน และคมคาย เป็นต้น

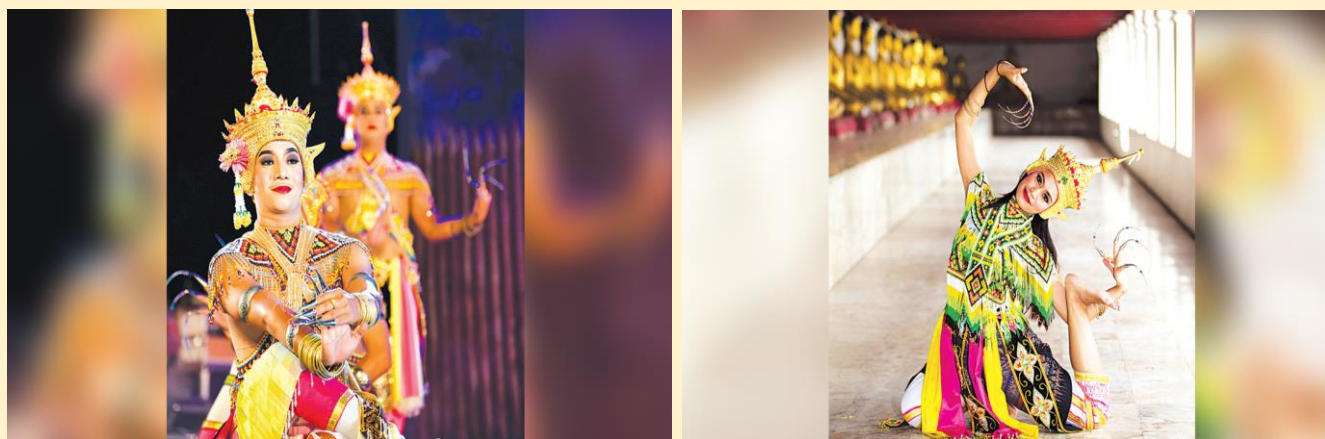
๓. การทำบท เป็นการร้อง และรำโนราเป็นเรื่องราว ผู้ร้องมีปฏิภาณไหวพริบมีความสามารถในการตีความหมายของบทร้องเป็นท่ารำ ให้คำร้อง และท่ารำสัมพันธ์ครบถ้วนตามคำร้องทุกถ้อยคำ ต้องขับบทร้อง และตีท่ารำให้ประสมกลมกลืนกับจังหวะ และลีลาของดนตรีอย่างเหมาะสม การทำบทจึงเป็นศิลปะสุดยอดของโนรา

๔. การรำเฉพาะอย่าง นอกจากโนราแต่ละคนจะต้องมีความสามารถในการรำ การร้อง และการทำบทดังกล่าวแล้ว ยังต้องฝึกการรำเฉพาะอย่างให้เกิดความชำนาญเป็นพิเศษด้วย ซึ่งการรำเฉพาะอย่างนี้ อาจใช้แสดงเฉพาะโอกาส เช่น รำในพิธีไหว้ครู ในพิธีแต่งพอกผูกผ้าใหญ่ บางอย่างใช้รำเฉพาะเมื่อมีการประชันโรง บางอย่างใช้ในโอกาสรำลงครูหรือโรงครู หรือในการรำแก้บน เป็นต้น

ตัวอย่างการรำเฉพาะอย่าง เช่น รำบทครูสอน รำเพลงทับ เพลงโทน รำเพลงปี่ รำขอเทริด และรำคล้องหงส์ เป็นต้น

๕. การเล่นเป็นเรื่อง โดยปกติโนราไม่เน้นการเล่นเป็นเรื่อง แต่ถ้ามีเวลาแสดงมากพอ อาจมีการเล่นเป็นเรื่องให้ดูเพื่อความสนุกสนาน โดยเลือกเรื่องที่รู้ดีกันแล้วบางตอนมาแสดง ไม่เน้นการแต่งตัวตามเรื่องแต่จะเน้นความตลก และการขับบทกลอนแบบโนราให้ได้เนื้อหาตามท้องเรื่อง

การแสดงโนราที่เป็นงานบันเทิงทั่ว ๆ ไป แต่ละครึ่ง แต่ละคณะจะมีลำดับการแสดงที่เป็นขนบนิยม โดยเริ่มจากปล่อยตัวนางรำออกรำ (อาจมีผู้แสดงจำนวน ๒ - ๕ คน) ซึ่งมีขั้นตอน คือ เกี่ยวม่าน หรือขับหน้าม่าน เป็นการขับร้องบทกลอนอยู่ในม่านกันโดยไม่ให้เห็นตัวออกรำรำ แสดงความชำนาญ และความสามารถในเชิงรำเฉพาะตัว นั้่งพนัก ว่าบทร่ายแตรระ แล้วทำบท (ร้องบท และตีทำรำตามบทนั้น ๆ) ว่ากลอน เป็นการแสดงความสามารถเชิงบทกลอน (ไม่เน้นการรำ) ถ้าว่ากลอนที่แต่งไว้ก่อน เรียกว่า “ว่าคำพริต” ถ้าเป็นผู้มีปฏิภาณมากกว่ากลอนสด เรียกว่า “ว่ามุดโต” และรำอวดมืออีกครั้งแล้วเข้าโรง

พรานบุญ

พรานบุญ เจ้าแห่งอาคมขลัง และอาคมณ์ขัน

เมื่อทำการสำรวจข้อมูลของดีของทางภาคใต้ ประเทศไทย จะพบว่าถ้าเป็นของดีกลุ่มที่เป็นจำพวกเครื่องรางของขลังที่มีพลาคุณภาพด้านเมตตามหานิยมหรือเรียกทรัพย์ ชื่อของ “ไอ้ไข่ วัดเจดีย์” จะค้ำชูขามุสหมัยนี้เป็นที่สุด และถ้าเป็นคนในพื้นที่จะทราบว่ “(หน้ากาก) พรานบุญที่วัดยางใหญ่” ก็เป็นของดีที่มีชื่อเสียงไม่แพ้กัน ทั้งยังเป็นของที่มีในจังหวัดนครศรีธรรมราชเหมือนกันด้วย เรียกว่า บูชาไอ้ไข่แล้วไปบูชาพรานบุญต่อก็จะได้อานิสงส์เมตตาแก่กล้าขึ้นไปอีก

“พรานบุญ” ในที่นี้จะอยู่ในรูปของหน้ากาก เป็นหน้ากากทำด้วยไม้
รูปใบหน้าชายสูงวัย มีจมูกยื่นยาว ใช้ขนเป็ดสีขาวเอามาติดที่ศีรษะให้ดูเป็น
ผมหงอก ใต้คางส่วนที่หน้าจะเป็นเคราตกแต่งด้วยผ้าสีขาว ร้อยด้วยสร้อยลูกปัดยาว
หลากสี ฟันผิวใบหน้าสีแดงสด คิ้ว ลูกตา และหนวดสีดำ ผมสีขาว ฟันบนเหลี่ยมทอง
๒ ซีกกลาง

หน้ากากพรานบุญ จัดแสดงที่นิทรรศการ “หน้ากากมนุษย์”
ชั้น ๒ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

บทบาทของพรานบุญ

เราจะรู้จัก “พรานบุญ” ว่าเป็นนายพรานในวรรณคดีเรื่อง พระสุธน - มโนราห์ นิทานพื้นบ้านที่มีเค้าโครงเรื่องมาจากชาดกเรื่อง สุธนชาดก ชาดกย่อยเรื่องหนึ่งในปัญญาสชาดก

พรานบุญ ในเรื่องจะชื่อ พรานบุญทริก ชาวเมืองปัญจาลนคร ได้เข้าไปล่าสัตว์ในป่าลึก พบกลุ่มนางกนิษฐสงายามเป็นพี่น้องกันเจ็ดตนมาลงเล่นน้ำที่สระโนดาด นายพรานแอบเก็บปิก และหางของนางกนิษฐไว้หนึ่งชุด เมื่อนางกนิษฐทั้งเจ็ดเล่นน้ำเสร็จก็กลับขึ้นมาใส่ปิกใส่หาง นางมโนราห์น้องสาวคนสุดท้องหาปิก และหางของตนไม่พบจึงไม่สามารถบินกลับได้ พี่ ๆ ทั้งหกก็จำต้องทิ้งนางไป เมื่อเห็นนางกนิษฐเหลืออยู่คนเดียว ดังนั้นพรานบุญทริกจึงนำบ่วงนาคบาศมาคล้องนางไว้แล้วนำไปถวายพระสุธน พระสุธนยินดีมากจึงประทานทองคำ และแก้วแหวนเงินทองให้แก่ นายพราน พระเจ้าอาทิตย์วงศ์ กษัตริย์แห่งเมืองปัญจาลนคร และนางจันทราเทวีพระมเหสี ก็ได้จัดงานอภิเษกสมรสให้พระสุธนกับนางมโนราห์ ... เนื้อเรื่องยังมีต่อจากนี้ แต่ตัดมาเฉพาะตอนที่มิบทบาทของพรานบุญ ว่ามีความเกี่ยวข้องกับวรรณคดีเรื่องนี้อย่างไร (เนื้อเรื่องฉบับเต็ม พระสุทนต์ - มโนรา เล่มที่ ๒ ฐานข้อมูลหนังสือเก่าชาวสยาม ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน))

บทบาทของพรานบุญยังมีการกล่าวถึงในอีกหลาย ๆ ส่วน อย่างในบทละครครั้งกรุงเก่าเรื่องนางมโนราห์ เป็นวรรณคดีประกอบการแสดงละครนอกสมัยอยุธยา แต่ต้นฉบับไม่สมบูรณ์ หอสมุดวชิรญาณได้ตรวจสอบชำระต้นฉบับดังกล่าวที่มีอยู่เพียง ๑ ตอน คือ ตอนนางมโนราห์ถูกจับไปถวายพระสุธน และจัดพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ บทละครเรื่องนี้แต่งเป็นกลอนบทละคร คือ ตอนนางมโนราห์ถูกจับไปถวายพระสุธน บางตอนมีลักษณะเป็นกาพย์ตามรูปแบบการแสดง “โนราห์” ของภาคใต้ ในฐานข้อมูลมานุกรมวรรณคดีไทย ที่เผยแพร่โดย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ได้บรรยายเนื้อเรื่องไว้โดยสังเขป ดังนี้

“เนื้อเรื่องเริ่มตั้งแต่นางเทพกนิรี มเหสีท้าวทুমพร เจ้าเมืองกินรา พระมารดาของนางมโนราห์ฝัน และโหรทำนายฝันว่านางมโนราห์ พระธิดาองค์ที่ ๗ ซึ่งเป็นองค์สุดท้ายต้องกำลั้งเคราะห์ร้าย ห้ามไปเล่นน้ำที่สระ นางมโนราห์ไม่เชื่อฟัง นางเทพกนิรีจึงยึดปีกหางมาเก็บไว้ แต่นางมโนราห์กับพี่ ๆ ก็ขโมยปีกหางมาได้ และพากันไปเล่นน้ำในสระ แม้นางมโนราห์จะระแวงภัยในตอนแรก แต่ในที่สุดก็ยอมถอดปีกถอดหางลงเล่นน้ำตามคำชวนของพี่ ๆ ฝ่ายพรานบุญซึ่งมาคอยซุ่มดูอยู่ ก็ใช้บ่วงนาคบาศโยนลงไปเป็นงูรัดเท้านางมโนราห์ไว้ พี่ ๆ ทั้ง ๖ ไม่สามารถช่วยได้ จึงสวมปีกหางบินหนีกลับเมืองไปทูลเรื่องราวแก่พระบิดา และพระมารดา นางมโนราห์พยายามอ่อนวอน และหลอกล่อพรานบุญให้คืนปีกหางของนางแต่ก็ไม่สำเร็จ จากนั้นพรานบุญก็พานางไปถวายพระสุรณ ระหว่างทางนางสำนึกถึงความผิดที่ไม่เชื่อฟังคำตักเตือนของพระมารดา ตันฉบับจบเพียงเท่านี้”

อีกตำนานที่เกี่ยวข้องกับพรานบุญจะว่าด้วยเรื่องราวก่อนไปคล้องนางกินนร คือ ตอนที่พรานบุญได้ไปขอหยิบยืมบ่วง “นาคบาศ” จากพญานาคราชนามว่า ท้าวชมพุกิจ ซึ่งเดิมเป็นศรของอินทรชิตที่ยิงไปกลายเป็นงูรัด พญานาคราชก็ให้มาแต่โดยดี แม้วางลัวะจะให้ไปแล้วจะไม่ได้คืน แต่เพราะได้ให้คำมั่นสัญญาเอาไว้เมื่อครั้งได้รับความช่วยเหลือจากพรานบุญจนรอดพ้นจากความตายว่า “ขออะไรก็จะให้” บ่วงอันนี้เองที่ใช้คล้องนางมโนราห์มาได้ ผู้คนจึงต่างนับถือในความสามารถของพรานบุญว่ามีอาคมขลัง และโดดเด่นในทางโชคลาภ และโหราศาสตร์ยิ่งนัก ครั้งหนึ่งพ่อท่านเขียว วัดห้วยเงาะ จังหวัดปัตตานี ได้กล่าวกับลูกศิษย์ว่า

“ไม่มีการค้าใดหรือทำสิ่งใดจะได้ผลตอบแทนมากเท่าพรานบุญ เพราะพรานบุญจับนางมโนราห์ได้เพียงนางเดียว เช้าวันรุ่งขึ้นก็ได้รับบำเหน็จจากกษัตริย์ ครองเมือง ๑ เมืองพร้อมทรัพย์สมบัติ และบริวารมากมาย”

ด้วยเหตุนี้ ในเรื่องของความเชื่อ ผู้คนต่างให้ความเคารพนับถือพรานบุญ เชื่อว่าเมื่อบูชาแล้วจะได้รับอานิสงส์ เช่น ค้าขายดี มีเสน่ห์ต่อคนรอบข้าง มีเมตตา มหานิยม ใครเห็นก็รักใคร่เอ็นดู อีกทั้งยังช่วยปกป้องคุ้มครองให้รอดพ้นจากอันตราย และอาถรรพ์คุณไสยต่าง ๆ อีกด้วย

พรานบุญในวงมโนราห์

มโนราห์ หรือโนรา เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่เป็นที่นิยมของคนในภาคใต้ โนรามีการแสดง ๒ รูปแบบ คือ โนราประกอบพิธีกรรม (โนราโรงครู) และโนราเพื่อความบันเทิง ซึ่งมีความแตกต่างกัน

โนราประกอบพิธีกรรมหรือโนราโรงครู เป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญในวงการ โนราเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นพิธีกรรมเพื่อเชิญครูหรือบรรพบุรุษของโนรามายังโรงพิธี เพื่อไหว้ครูหรือไหว้ตายายของโนรา เพื่อรับของแก้บน และเพื่อครอบเทริดหรือผูกผ้า แก่ผู้แสดงโนรารุ่นใหม่ ส่วนโนราเพื่อความบันเทิง เป็นการแสดงเพื่อความบันเทิง โดยตรง ประกอบด้วย การรำ การร้อง การทำบท การรำเฉพาะอย่าง และการเล่น เป็นเรื่อง

ส่วนของการแสดงโนราที่เป็นงานบันเทิงทั่ว ๆ ไป ในแต่ละครั้ง แต่ละคณะจะมี ลำดับการแสดงตามขนบนิยมโดยเริ่มจาก (๑) ปล่อยตัวนางรำออกรำ (๒) ออกพราน หรือออกตัวตลก (๓) ออกตัวนายโรง (๔) ออกพรานอีกครั้ง เพื่อบอกว่าต่อไปจะเล่น เป็นเรื่อง และจะเล่นเรื่องอะไร จากนั้นจึงเล่นเป็นเรื่อง

จะเห็นว่ามีการออกพรานถึง ๒ ครั้ง เพราะพรานเป็นตัวตลก เมื่อออกมาแล้ว คนดูจะหัวเราะ เป็นที่รักของคนดูทุกเพศทุกวัย มีความสำคัญในการสร้างบรรยากาศ ให้ครึกครื้นซึ่งจะขาดเสียมิได้ ทั้งยังทำหน้าที่นำผู้ชมสู่ฉากการแสดงและประกาศให้รู้ ถึงตอนต่อไป

ในดินแดนภาคใต้ของไทยนั้น การแสดงมโนราห์หรือที่นิยมเรียกกันว่า โนรา ถือว่าเป็นศิลปะการแสดงพื้นเมืองที่สำคัญ เป็นดั่งชีวิตจิตใจและจิตวิญญาณของชาวใต้ เป็นศิลปะด้านนาฏยศาสตร์ที่จำเป็นต้องมีครุถ่ายทอดสืบต่อกันมารุ่นต่อรุ่น

พรานบุญก็นับเป็นครุโนราที่สำคัญผู้หนึ่ง เพราะเป็นตัวตลกในเรื่องมโนราห์ เมื่อออกรำจะต้องสวมหน้ากากพราน ทำรำของพรานนั้นจะเป็นทำรำที่ตลก ไม่มีทำรำที่แน่นอนขึ้นอยู่กับความสามารถของพรานแต่ละคน และจะต้องมีทำรำพื้นฐาน เช่น ย่อตัวรำ หลังแอ่น ยื่นอกไปด้านหน้ามาก ๆ ทั้งยังท่ามีแปลก ๆ ออกไป เช่น ทำให้ท้องป่องผิปกติ อาจจะไปด้านซ้ายบ้าง ขวาบ้าง ทำให้กล้ามเนื้อหน้าท้อง เคลื่อนไหวเป็นลอนคลื่น เป็นต้น ซึ่งไม่ง่ายเลยที่จะแสดงได้ เมื่อออกมาแสดงก็จะเรียกเสียงหัวเราะอย่างมีความสุขจากผู้ชมได้เสมอทุกเพศทุกวัยไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ และไม่ว่าจะแสดงกี่ครั้งก็ตาม

เครื่องรางหน้ากากพรานบุญ หรือหน้ากากมโนราห์ เป็นเครื่องรางของขลัง ที่ไม่ใช่เพียงแค่ป้องกันภยันตรายหรือเป็นที่พึ่งทางใจเท่านั้น แต่ประกอบและสัมพันธ์ ไปกับศิลปะนาฏยศาสตร์ คติความเชื่อที่สืบทอดกันมาในหมู่คณะมโนราห์ เรียกว่า ศาสตร์วิชาครูใหญ่ เป็นศาสตร์วิชาคาถาหาละลวย มหาเสน่ห์ มีพลาณภาพเสริม เมตตามหานิยมให้เป็นที่ต้องตาต้องใจแก่ผู้ที่ได้พบได้เจอ เหมาะแก่ผู้ที่มีอาชีพ นักแสดง และพ่อค้าแม่ค้าหรือผู้ที่มีอาชีพที่เกี่ยวกับการใช้วาทศิลป์ในการโน้มน้าว จิตใจผู้คนซึ่งก็คล้าย ๆ กับมนตราของคณะลิเกของภาคกลาง รวมถึงหน้ากาก พระลักษณ์หน้าทองที่เน้นคุณด้านเสน่ห์หามายา ผู้ที่จะบูชาต้องเป็นคนที่เข้มงวด และเคร่งครัดในการบูชา ถ้านบนบานศาลกล่าวสิ่งใดกับครูใหญ่พรานบุญแล้วสำเร็จ สมดังปรารถนาต้องรีบแก้บนตามที่ได้บนบานไว้อย่าให้พร่อง

ดังนั้น โนราถือเป็นทุนทางสังคมของชุมชนที่มีความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยม เชื่อมโยงผูกสายสัมพันธ์คนที่นับถือโนราเข้าด้วยกันให้เกิดความคิด ความผูกพัน ความเข้าใจ ความรัก ความศรัทธา ที่ถูกบ่มเพาะโดยไม่รู้สีกตัวจนฝังรากลึกที่สื่อไป กลายเป็นพิธีกรรม เห็นได้ว่า ศิลปินได้ใช้การแสดงโนราเป็นเครื่องแสดงปฏิกิริยา ตอบสนองต่อความต้องการของสังคม และต่อปัญหาสังคม โนราจึงอาจนับได้ว่าเป็น ส่วนประกอบหนึ่งของประวัติศาสตร์สังคม

การอนุรักษ์โนราจึงมีความสำคัญ และมีคุณค่าอย่างยิ่ง วัฒนธรรมที่ล้ำค่าเหล่านี้มิให้สูญหาย โนราเป็นศิลปะการแสดงที่ถ่ายทอดทั้งเพื่อความบันเทิงและการรำในพิธีกรรม คุณค่าของโนรา นอกจากเครื่องแต่งกายที่มีความเป็นเอกลักษณ์ และมนต์เสน่ห์แห่งท่ารำ ลีลาของชุด ร่วมกับการมีเชื้อสายโนราห์จะรู้ว่าสิ่งที่บรรพบุรุษสร้างมาให้นั้นมีค่ามากเพียงใด ล้ำค่าแค่ไหน สง่าและงดงามอย่างไร หากปล่อยปละละเลยสิ่งสวยงามเหล่านี้ก็จะหายไปจากสายตา และความทรงจำ

ปัจจุบันการแสดงโนรายังคงมีการแสดงทั้งเพื่อความบันเทิง และการรำในพิธีกรรม คุณค่าของโนรา นอกจากเครื่องแต่งกาย และท่ารำที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะแล้ว โนรายังทำหน้าที่เป็น “สื่อ” เผยแพร่ให้ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนได้รับทราบอย่างทั่วถึง และเข้าถึงชาวบ้านได้ง่าย โนราจึงเป็นศิลปะการแสดงของชาวภาคใต้ที่ยังคงครองความนิยมท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบันได้ดี ตามสมควร นักแสดงโนราอาชีพยังมีอยู่มากมายหลากหลายคนกระจายอยู่ทั่วทุกจังหวัดในภาคใต้ นอกจากนั้นในสถานศึกษาต่าง ๆ ก็รวบรวมครู และจัดตั้งคณะโนราขึ้นเพื่อดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้ให้ดำรงคงอยู่ต่อไป และได้รับความสนใจจากคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่เป็นจำนวนมาก โนราไม่เคยตาย ไม่เคยสูญหายไปจากดินแดนใต้ และจะดำรงคงอยู่เป็นสัญลักษณ์สำคัญของภาคใต้ไปตลอดกาล

ขอขอบคุณข้อมูล และที่มาของภาพ :

ไทยรัฐออนไลน์. “พรานบุญ” หน้ากากมโนราห์ มหาเสน่ห์ เมตตามหานิยม.

จาก <https://www.thairath.co.th/content/๕๕๗๒๑๘>

นวพรรณ ภัทรมูล. พรานบุญ เจ้าแห่งอาคมขลัง และอารมณ์ขัน นักวิชาการ

คลังข้อมูล, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) จาก <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/๔๒๘>

เปิดประวัติพรานบุญ วดยางใหญ่ คือใคร วิธีไหว้บนบาน และตำนานหน้ากากมโนราห์ คู่เมืองนครศรีธรรมราช. จาก <https://horoscope.trueid.net/detail/pM๙E๗GJ๕XZ๓M>

พระสุทนต์ - มโนรา เล่มที่ ๒. [ม.ป.ป.]. พระนคร : โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.

“มโนราห์” ความภูมิใจมรดกภูมิปัญญาไทย สุ่มรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ

จาก <https://www.komchadluek.net/news/๔๙๗๑๖๙>

สุวรรณี อุดมผล. (๒๕๐๘). บทละครครั้งกรุงเก่า เรื่องนางมโนราห์ และสังข์ทอง ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พิมพ์ครั้งที่ ๓). พระนคร : คลังวิทยา.

Komchadluek.net. หน้ากากพรานโนราห์ ความเชื่อ และความศรัทธา แห่งแดนใต้. จาก <https://www.komchadluek.net/amulet/๕๓๕๕๒๗>

<https://db.sac.or.th/siamrarebooks/books/๒๒๓๑/SRB-๒๒๑๗>

https://www.sac.or.th/databases/thailitdir/detail.php?meta_id=๙๙

<https://www.dailynews.co.th/articles/๕๗๘๓๗๗/>

article.culture.go.th/index.php/template-features/๑๙๘-๒๐๒๐-๐๓-๒๖-๐๘-๕๘-๕๘

โนราห์ที่สุดแห่งทักษิณนาฏยศาสตร์ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

เรียบเรียงโดย

นางสาวสุนทยา ศรีสมปอง

สถาบันศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง